1424-28 Mikołaj z →Wydzierzewic [gdzie występuje w l. 1416-36], Z. i Nagradowic [syn Pietrasza ze Starołęki]: 1424 tegoż ż. Katarzyna toczy proces z kan. kat. pozn. Januszem [z Wszołowa] i jego kmieciami [z Tanieborza], a sąd zachowuje ją w jej oprawie zapisanej na 1/3 Wydzierzewic i 1/3 S. (PZ 7, 174v); 1424-25 tenże z Wydzierzewic, Z. i Nagradowic toczy proces z Wojtkiem, Wojc. Czarnym i Piotrkiem kmieciami oraz Mirkiem sołtysem z Tanieborza wsi pozn. kapituły kat.; tegoż Mikołaja zastępuje w sądzie mieszcz. pozn. Mikołaj, a kmieci Janusz z Wszołowa kan. pozn. i łęczycki [regens w Tanieborzu?] (PZ 7, 176v; PZ 8 k. 38, 52, 58v); 1425 tenże z Wydzierzewic, Z. i Nagradowic w sporze z kmieciem Niczem z Tanieborza ma przyprowadzić do sądu Jana wikariusza z Czerlenina, który winien zeznać, że słuchał spowiedzi tegoż chorego Mikołaja (PZ 8, 38; KR 4, 32, pod mylną datą 1424); 1427 tenże i Jan Wydzierzewski toczą proces o wymierzenie (mensuratio) [swych] dziedzin we wsiach Wydzierzewice i S. (PZ 9, 96v); 1428 tenże wraz z bratem Marcinem przenoszą z Nagradowic na części wsi Wydzierzewice i Z. czynsz 1 grz. rocznie dla konwentu dominikanów w Poznaniu zapisany przez ich zm. ojca Piotra z zastrz. pr. wykupu za 12 grz. (ACC 11, 46v); 1428 tenże wraz z Janem z Wydzierzewic przenoszą czynsz 1 grz. rocznie dla wikariuszy kat. pozn. z Nagradowic na części w Wydzierzewicach i Z., na co zgadza się Sędochna żona wspomn. Jana z tytułu swej oprawy zapisanej na tych dobrach; wspomn. kmiecie z Wydzierzewic i Z., którzy zobowiązują się płacić ten czynsz →niżej: Mieszkańcy (ACC 11, 50v).

1428 Marcin z →Wydzierzewic [gdzie występuje w l. 1418-36, syn Pietrasza ze Starołęki] brat Mikołaja →wyżej.

1450 Jan Wydzierzewski z →Wydzierzewic [gdzie występuje w l. 1450-95]: 1450 tenże zapisuje ż. Annie po 50 grz. posagu i wiana na połowach Wydzierzewic i opust. wsi Z. (PG 4, 135, dawniej k. 68v).

1459 Trojan z Z. →Wydzierzewic[1] [też z Nagradowic i Szarowa] →p. 2.

1459 Trojan z Z. i →Wydzierzewic [gdzie występuje w l. 1459-1517, h. Nowina, brat Jana]: 1459 tenże →p. 2; 1493 tenże zapisuje ż. Dorocie po 100 kóp gr posagu i wiana na 1/2 Wydzierzewic i 1/2 folw. w tej wsi oraz 2 cz. opust. wsi Z.; następnie tenże kupuje od niej 2/3 Górki z zastrz. pr. wykupu za 100 grz., a otrzymuje 1/3 Górki, po czym przejmuje na siebie spłatę czynszu dla wikariuszy kat. pozn. oraz spłatę długów: 24 grz. Janowi Węgierskiemu i 37 grz. Jarosławowi Lubaskiemu; jako stryj Doroty występuje Marcin Pigłowski, a jako jej wuj Mac. Gwiazdowski (PG 10, 185, dawniej k. 188); 1517 tenże zapisuje swej ż. Dorocie, c. zm. Stan. Pigłowskiego, po 140 grz. posagu i wiana na cz. Górki, 5 ł. os. w Nagradowicach oraz 1/2 folw. w opust. wsi Ząbki (PG 15, 127v).

1508 Jadwiga z Z. i →Wydzierzewic [gdzie występuje w l. 1487-1517, c. Adama]: 1508 taż ż. Jakuba Kamieniewskiego sprzedaje z zastrz. pr. wykupu Dorocie, c. Jakuba Krzesińskiego [z Krzesin pod Poznaniem], części w Wydzierzewicach i opust. wsi Z. za 40 grz.; jako stryj Jadwigi występuje Winc. Świączek Siekierzecki, a jako wuj Marcin Pigłowski (PG 14, 17, dawniej 32).

1529 Jan Wydzierzewski z →Wydzierzewic [gdzie występuje w l. 1514-78, h. Nowina, syn Jana, wnuk Stanisława] zapisuje swej ż. Agnieszce, [c. Zachariasza Klonowskiego], po 110 grz. posagu i wiana na 1/2 cz. w Wydzierzewicach i folw. w opust. Z. (PG 16, 277).

1533 Chebda Wydzierzewski z →Wydzierzewic [gdzie występuje w l. 1520-33, syn Trojana]: 1533 tenże sprzedaje swemu bratu Piotrowi części we wsiach Wydzierzewice, Nagradowice, Gorzekowo czyli Kazimirowo, Królewiec [obie w pow. gnieźn.] i Mikuszyn [pow. pyzdr.] oraz folw. Z. za 500 grz. (PG 16, 572v).

1533 Piotr Wydzierzewski z →Wydzierzewic [gdzie występuje w l. 1520-63, syn Trojana, brat Chebdy] →wyżej.

[Z. nie występuje w wykorzystanych przez nas rejestrach poborowych z XVI w.]

Mieszkańcy: 1428 kmiecie z Wydzierzewic i Z.: Jan Wolny i Mik. Kamień[2] (ACC 11, 50v; też →wyżej: Mikołaj).

5. 1408 Mikołaj dzierżawca (conventor) dochodów kościoła w Czerleninie pozywa Pietrasza ze Starołęki o dziesięcinę z Wydzierzewic i wsi Z. i domaga się 2 grz.; Pietrasz wyjaśnia, że zapłacił dzies. z Wydzierzewic, ale nie z Z. (ACC 2, 113v).

Uwaga: 1. Wieś Z. opustoszała jeszcze w XV w., w XVI w. z dawnej wsi pozostał tylko folwark, który stał się z czasem cz. wsi →Wydzierzewice, także obecnie nieistniejącej, a stanowiącej dziś cz. wsi Trzek położonej 6 km na SSW od Kostrzyna. Z. nie występują na mapach historycznych (Perthées, Gilly, Gaul, UMTB).

2. W haśle →Bylin zamiast o Z. piszemy omyłkowo o Ząbkowicach. PD

[1] O jego domniemanym pochodzeniu rodowym →Wydzierzewice, przyp. 10.

[2] Nie wiemy, który z tych kmieci posiadał role w Z.

Ząbrskie Jez. →Słupeckie albo Ząbrskie Jez.

ZĄBRSKO 1288 or. Zambrsco (Wp. 2 nr 619), 1297 kop. XVII w. Sumbsco! (Wp. 2 nr 762), 1298 or. Zambrsco Ianussii, Sambrsko (Wp. 2 nr 789), 1350 Zambrszko (Wp. 3 nr 1295), 1424 Szambrsko (KoścZ 8, 31, w luzach na końcu księgi), 1424 Zambrsko (ACC 7, 115), 1456 Zebrsko (AE I 237v), 1465 Szambrzsko (CP 30, 50v), 1465 Zemsko (PG 6, 153v), 1475 Ząmprzko (PZ 20, 26v), 1523 Zambszko (KoścZ 24, 324v), 1524 Ząmbszko (KoścZ 24, 438), obecnie Zemsko, 8,5 km na W od Stęszewa.

1. 1475 pow. pozn. (PZ 20, 26v); 1508 n. par. Słupia (ASK I 3, 19).

2. 1424 zapowiedź →p. 3; 1465 pola w Kubaczynie przylegają do Drożyna, Kotowa i Z. (PG 6, 153v); 1502 kopiec narożny wsi Kokalewo, Z., Strykowo i Chroślino leży przy rowie Mieszczanym w pobliżu jazu ząbrskiego (zabszkyego); stąd granica biegnie do kopca narożnego między Kokalewem, Modrzem i Strykowem (KoścZ 18, 57v); 1523 miejsce wyznaczone dla łowów z użyciem sieci (venaculum alias sliak) leżące na brzegu jez. w dziedzinie Z. [→Słupeckie albo Ząbrskie Jez.] (KoścZ 24, 324v); 1524 pełnomocnik bpa pozn. pozywa Bartłomieja Kubackiego o odnowienie granic między Z. i Kubaczynem; kopiec narożny dzielący Niemierzyce, Drożyn, Z. i Kubaczyn stoi za Kamiennym Brodem na brzegu strugi; od niego biegnie granica znaczona kopcami i metalowymi znakami aż do stojącego nad błotem kopca narożnego Z., Kubaczyna i Granowa (KoścZ 24, 438); 1553 granica biegnie od szlaku na błocie na końcu jeziora i dzieli Kokalewo, Z. i Chroślino, prosto przez jezioro między Z., Januszewicami i Słupią a Chroślinem, Strykowem i Sapowicami aż do miejsca naprzeciwko szlaku w Mirosławkach, które to miejsce dzieli Sapowice, Słupię i Mirosławki (PZ 32, 474-475v); 1557 rozgraniczenie jezior między Chroślinem, Strykowem i Sapowicami Andrzeja Strykowskiego oraz bpimi wsiami Z., Januszewice i Słupia; strony zeznają, że 3 tonie oraz końcowa zw. Zgon należą do Z., a Długa Tonia, Przytonek i końcowa zw. Zgon należą do Strykowskiego (KoścG 17, 229); 1564 jaz →p. 3; 1605 ugoda w sprawie granic Kokalewa i Z., począwszy od narożnika między Chroślinem, Kokalewem i Z., który opisany został w aktach kośc. w 1523, a który wyznaczają 3 pale wbite na brzegu jez. Zębskiego; dalej granicę wytycza 8 pali wbitych w wodzie jeziora przy brzegu od strony Kokalewa, aż do rowu który kończy jez. Zębskie; cały ten rów ma należeć do Kokalewskich, mogą oni używać wody wylewającej na ich grunt za wspomn. palami, a ludzie z Z. nie mają stawiać jazów przy brzegu, ale wolno im wyciągać przywłoki [rodzaj sieci] za palami w stronę Kokalewa, natomiast ludzie z Kokalewa nie mają ze swoimi sieciami i łodziami, nawet najmniejszymi, wykraczać poza wspomn. pale; błota przy końcu jeziora mają nadal, tak jak zawsze bywało, służyć obu wsiom na wspólne pastwisko dla bydła (PG 178, 218v-220v).

3. Własn. książęca, potem kościelna – bpstwa pozn. 1280 [recte 1288] ks. Przemysł II daje Janowi bpowi pozn. i bpstwu wsie Lubnica, Z., Wytomyśl i cz. Bielska, a w zamian otrzymuje Skrzynno w ziemi sandomierskiej, które z kolei oddaje ks. pom. Mściwojowi w zamian za Wyszogród [na Kujawach] (Wp. 2 nr 619); 1297 Jan bp pozn. lokuje wieś Lubnica i postanawia, że chłopi mają płacić czynsz do S. (Wp. 2 nr 762); 1298 Andrzej bp pozn. lokuje wieś Z. Janusza [→Januszewice] na pr. średz.; postanawia m.in., że gdy przybędzie do swego dworu w S., sołtys ma go ugościć rybami tak, jak tylko zdoła (Wp. 2 nr 789); 1350 król Kazimierz Wielki zwalnia dobra bpstwa pozn., m.in. Z., od świadczeń na rzecz państwa na czas wolnizny udzielonej im przez bpa (Wp. 3 nr 1295); 1424 woźny zapowiada drogi boczne (vie indirecte), łąki, pastwiska i inne użytki we wsiach bpa pozn. Konojad, Słupia, S., Kiełczewo i Grzybowo (KoścZ 8, 31, w luzach na końcu księgi); 1465 kapituła pozn. wyznacza kanoników dla dokonania oględzin wsi Uzarzewo i Święcino, które [Piotr z Opalenicy kaszt.] santocki zamierza zamienić z bpem na wieś S.[1] (CP 30, 50v); 1524, 1557 wieś bpa pozn. →p. 2; 1570 wieś bpa pozn. →niżej; 1572 bp pozn. Jan Konarski nadaje jezuitom pozn. wsie Kiełczewo, Z., Bochlewo i Tokarki [ostatnie 2 wsie w pow. pyzdr.] (Kronika jezuitów poznańskich [młodsza], t. 1, opr. L. Grzebień, J. Wiesiołowski, Poznań 2004, s. 15); 1576, 1577, 1580 wieś jezuitów pozn. →niżej.

1475 Z. wymienione wśród wsi, które zalegają z podatkami król. (PZ 20, 26v); 1508 pobór od 15 ł. i karczmy (ASK I 3, 19); 1553 pobór od 13 ł. os., 1 karczmy (ASK I 5, 167); 1563 pobór od 16 ł. os., 2 karczem dor., 1 rybaka, 1 komor. (ASK I 5, 234v); 1564 wieś Z. w kluczu bukowskim dóbr bpich ma 16 ł. os. (z każdego płacą 1 grz. 4 gr czynszu, 2 ćw. owsa, 2 kapłony i 30 jaj), 2 karczmarzy, 4 zagr. (płacą po 3 gr); jest jaz, z którego płacą 4 zł, a kiedyś nawet i po 5 grz., kiedy cały jaz był bpi, gdyż teraz należy po połowie do bpa i do pani Strykowskiej; folw. w Z. ma łąki, 2 zagrody folw., z których dają owies i koguty (IBP 279); 1570 pobór z Z. wsi bpa pozn. od 16 ł. os., 1 karczmy dor., 4 zagr. (ASK I 5, 404v); 1576 pobór z Z. wsi jezuitów pozn. od 12 1/2 ł., 3 zagr., 1 karczmy (ASK I 5, 515v); 1577 pobór z Z. wsi jezuitów od 14 1/2 ł. os., 1 karczmy, 3 zagr. (ASK I 5, 712v); 1580 pobór z Z. wsi jezuitów od 13 1/2 ł. os., 2 1/2 ł. opust., 1 kwarty karczm. i roli karczm., 1 zagr. z rolą, 3 zagr. bez roli, 1 komor. z inwentarzem, 1 komor. [bez inwentarza] (ASK I 6, 143v); 1581 pobór od 15 ł. os., 1 ł. opust., 1 zagr. z rolą, 3 zagr. [bez roli], 1 komor. z inwentarzem, 3 komor. [bez inwentarza], 1 krawca (ASK I 6, 402); 1583 pobór od 15 ł., 1 ł. opust., 1 kwarty roli karczm., 1 zagr. z rolą, 3 zagr. „z wymłocku", 2 komor. z inwentarzem, 1 komor. bez inwentarza, 1 krawca (ASK I 4, 691); 1631 podymne od 23 domów (Podymne 23v).

1424 Wawrzyniec z Z. pozwany przez Wawrz. Wójta z Drożyna (ACC 7, 115); 1456 Stan. Kurpisz kmieć z Z. winny jest witrykom kościoła w Słupi 16 gr (AE I 237v); 1516 kmieć Mac. Maciejec ze Skrzynek zbiegł do Z. (CP 111, 84v-85).

5. 1564 dzies. dla bpa pozn. →p. 3; 1726-28 kmiecie z Z. płacą plebanowi w Słupi meszne po ćw. żyta i ćw. owsa (AV 20, 4v).

6. 1394 Jan Ząbrski (Szambrsky), Paweł Czirmak, Wojc. Radzimski i Mikołaj syn Poszczukowskiego utrzymani w pr. do zastawu w Niegolewie Małym przeciw roszczeniom Bieniaszowej Żydówki z Poznania;

wszyscy kmiecie, także in., mają zapłacić po 8 sk. (Lek. 1 nr 1823); 1402 [tenże?] Jan Ząbrski (Zambrzski) kmieć w Niegolewie toczy proces z Pawłem z Niegolewa i jego siostrą Dorotą o 2 kopy gr z tytułu zastawu (KP nr 844); 1450 Jan Ząbrski (Zambrsky) mieszcz. w Buku (AR nr 459).

Uwaga: Do zespołu osadniczego określanego jako Z. należały wcześniej także →Januszewice, wyodrębnione przy okazji dokonanej w 1298 lokacji na pr. niem.

Obecna wieś Z. powstała w wyniku regulacji uwłaszczeniowych z XIX w. Na mapie Gilly'ego (1802) oraz na UMTB 1830 ark. 2062, Z. zaznaczone jest w pobliżu Jez. Strykowskiego, ok. 1 km na E od miejsca, gdzie na MTop. 1987 widnieje osada Separowo (a ok. 3 km na S od zabudowań dzisiejszego Z.). TJ

[1] Następna zapiska dot. oględzin wsi Lubrza [k. Nowego Miasta, pow. pyzdr.] i Polanowo [k. Powidza, pow. gnieźn.] należących do kapituły kat. gnieźn., które miały być zamienione na „pewne dobra" bpstwa pozn. Now. 2, 137, łączy obie sprawy i przyjmuje (cytując błędnie k. 36v), że i tu chodziło o Z., co jest nieuprawnione.

ZĄBRSKO 1236 kop. 1309 Zambrisk (Wp. 1 nr 186; PU 1 nr 327; SU 2 nr 112), 1237 kop. XV w. Zamberscoue (PU 1 nr 344), 1260 or. Zambercz (Wp. 1 nr 385, 387), 1269 Zambrsco (Wp. 1 nr 439), 1287 Sambrsco (Wp. 1 nr 576), 1299 Sameritzkov (Wp. 2 nr 827), Sameritzco (E. Syska, Dokumenty Gorzowa Wielkopolskiego [Landsbergu] z lat 1257-1373, Gorzów Wielkopolski – Poznań 2006, nr 7), 1312 Someriz (Wp. 2 nr 953), 1312 Sambrizco (Wp. 2 nr 956), 1312 Somerchen (Wp. 2 nr 958), 1313 Sambriz (Wp. 2 nr 961), 1314 Samberz (Wp. 2 nr 978), 1325 Sameritzko (CDB A 18, 378), 1327 Zambrusco (Wp. 2 nr 1085), 1335 Sameritz (CDB A 18, 383), Zambra (E. Syska, Dokumenty, nr 24), 1360 Zambricz (Wp. 3 nr 1422), Zomeritz (Wp. 3 nr 1423), Zambrzsco (Wp. 3 nr 1434), 1361 Zomericze (Wp. 3 nr 1448), 1378 Sambrzco (Wp. 3 nr 1756), 1385 Zambritz (Wp. 3 nr 1831), 1385 Zomericz (Wp. 3 nr 1832), 1388 Zambriczk (Urkundenbuch des Klosters Neuzelle und seiner Besitzungen, Lübben 1897, nr 76), 1390 Zambrycz (Wp. 3 nr 1891), 1407 kop. 1773 Zemsko (Wp. 7 nr 585), 1409 Somorzicz! (Lites wyd. II, t. 2, s. 337), 1412 Sambricz (Bledz. 7), 1415 Sommericz (Urkundenbuch des Klosters Neuzelle, nr 97), 1421 Zambrsko (Wp. 5 nr 333), 1448 Szambrzyczsko (Bledz. 34), 1457 monasterium Zambrzycense (Bledz. 19), 1493 Sombritz (Bledz. 38), 1508 Zambsko (ASK I 3, 24), 1509 Someritz (Bledz. 40), 1513 Sambritcz (Bledz. 41), 1564/65 Zembsko (LWK 1, 172), 1944 Semmritz, obecnie Zemsko, 7 km na SSW od Skwierzyny.

1. 1508 n. pow. pozn. (ASK I 3, 24); 1436 n. par. własna (ACC 20, 142); 1510 dek. Międzyrzecz (LBP 175).

2. 1312 granice →Bledzewa, →Sokolej Dąbrowy i S. biegną od kopca za sosną do wzgórza Caukenberg, potem do bagna Myzelkensbude (Gzelkebude) i do dębu, obok którego stoi sosna, na której powieszony został pewien człowiek, który [samowolnie?] próbował wytyczać tu granicę; drzewa te stoją przy drodze do Międzyrzecza; stąd do doliny nad Obrą i w dół rzeki aż do miejsca Pynnowe, gdzie są granice oznaczone przez panów Wacława i Beniamina [Zarembów][1]; dalej do doliny na drodze z Goruńska do Bledzewa, do strugi Ponikwa między Sokolą Dąbrową i Bledzewem, a od tej strugi do drzewa zw. Civoda za bagnem Civoda na drodze do Landsbergu [dziś Gorzów Wielkopolski], a stąd do 3 drzew, które wyznaczają granicę między Osieckiem a Sokolą Dąbrową, po czym do bagna Międzygórze (Wp. 2 nr 953; Bledz. 23); 1313 rozjemcy zapośredniczają ugodę w sporze między kl. w S. a miastem Skwierzyna: rz. Obra ma od kl. do ujścia do Warty należeć do klasztoru i nikt nie ma tam budować młynów; łąka Möncherwiese [Mniska Łąka] nad Obrą ma nal. do klasztoru; za tą łąką zaczynają się granice kl. i Skwierzyny, oznaczone znakami na drzewach aż do 2 sosen na wzgórzu w odległości 1 stajania od błota Krawice; granica dóbr klaszt. zaczyna się od strugi Lacha [odnoga Warty k. Trzebiszewa?] przy lesie Buchwałt i biegnie w stronę Skwierzyny do dębu na granicy Kijewic, na tę samą szerokość z obydwóch stron, zarówno od Warty, jak i od boru Krawice; mnisi mają mieć zapewniony dostęp do tych dóbr przez dobra miasta; kl. ma mieć 1 ł. przy gruntach miejskich położonych w stronę Drahimia [na S od Skwierzyny] (Wp. 2 nr 961); 1421 rozgraniczenie wsi Z. i m. Skwierzyna, aby zakończyć trwające od setek lat spory; granica zaczyna się od „starego kopca" za drogą ze Skwierzyny do Z. i biegnie starymi kopcami, obok których usypane zostają nowe, przez dąbrowę do rz. Obry; granica przechodzi Obrę w miejscu oznaczonym 2 kopcami na obu brzegach; od tego miejsca w dół aż do Warty rzeka nal. do króla i Skwierzyny, ale król zezwala tam [klasztorowi] stawiać młyny i łowić ryby; w górę natomiast rzeka nal. do opata z Bledzewa, ale zezwala on na budowanie młynów i łowienie ryb; od miejsca przekroczenia Obry granica biegnie przez Mniską Łąkę aż do dębu; wszystko, co leży na prawo, należy do Skwierzyny, a na lewo do Z. i opata; od dębu granica biegnie przez bór aż do wzgórka za lasem Buchwałt i dalej do strugi Krawice za łąką Bibice czyli „podle Brzozowej Łąki", do wielkiej brzozy za tą łąką, przez wzgórze zw. „Dwie Zprzyąsszy"; obie strony oświadczają, że granica ta jest zgodna z dok. rozjemców [z 1312?], który obecnie zostaje unieważniony, ale zachować ma moc w odniesieniu do granic dóbr opata z dobrami bpa pozn. (Wp. 5 nr 333).

3. Własn. rycerska, a następnie kościelna, cystersów z Z., a potem →Bledzewa. 1236, 1237 nadanie wsi Z. dla cystersów w Kołbaczu, 1260, 1269 dla cystersów w Dobryługu w celu zbudowania nowego klasztoru →Ząbrsko – klasztor, p. 3A; 1313, 1421 wieś opata w Z. →p. 2.